

78

С

Б 826

СЕБАСТИАН ДЪО БРОСАР

РЕЧНИК
ПО МУЗИКА
(1705)

ЯВОР КОНОВ

ПРЕВОД И КОМЕНТАРИ

СЪДЪРЖАНИЕ

Благодарности	iv
Предговор на преводача	ix
РЕЧНИК ПО МУЗИКА	1
КАТАЛОГ НА АВТОРИТЕ	275
БЕЛЕЖКИ	315
Явор Конов:	
ОПИТ ЗА ИСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНО „НАРЕЖДАНЕ НА ПЪЗЕЛА“	421
1. За съзвучаването	421
2. За същността, практиката и теорията на basso continuo	433
Явор Конов:	
ЗА СЕБАСТИАН ДЪО БРОСАР И НЕГОВОТО ДЕЛО	441
Как се стигна до този превод	441
Преглед на литературата за Себастиан дьо Бросар	447
Част 1: Из теоретичното наследство на Себастиан дьо Бросар	468
1. Речникът по музика	468
1.1. Италианският вкус на Себастиан дьо Бросар	474
1.2. „Изворите“ на информацията на дьо Бросар при изготвянето на Речника по музика, т. е. за „Каталога на Авторите“, оповестен от дьо Бросар като допълнение към неговия Dictionnaire de musique	495
1.3. Речникът в различните му издания	516
1.4. Отражението на Речника на дьо Бросар върху следващи лексикографски издания от същата епоха. Опит за сравнение с първото от тях – Музикалният лексикон на Валтер (1732)	540
1.5. Опит за тематична систематизация на лексикографските единици от Речника на Бросар и квантификация на сформираниите класове	556

Част 2: Социо-културални и професионални предизвикателства към духовника - музикант и ерудит - в епохата на „Краля-Слънце“	567
Заключителни страници	600
Yavor Konov: RECHERCHES SCIENTIFIQUES SUR L'HÉRITAGE LEXICOGRAPHIQUE, HISTORIOGRAPHIQUE ET BIBLIOGRAPHIQUE DE SÉBASTIEN DE BROSSARD (1655-1730) - PRÊTRE, MUSICIEN ET ÉRUDIT	609
Приложения	633

Явор Конов

ЗА СЕБАСТИАН ДЪО БРОСАР И НЕГОВОТО ДЕЛО

КАК СЕ СТИГНА ДО ТОЗИ ПРЕВОД

Себастиан дъо Бросар (Sébastien de Brossard, 1655-1730) е авторът на първия не само френски, но и първи европейски речник по музика, написан на говорим език (вече отпечатаните речници на Тинкторис¹ и на съвременника на дъо Бросар, Яновка² са на

- 1 Имам предвид *Terminorum musicae diffinitorium* (Treviso, 1495 - най-старият отпечатан погоден източник) на франко-фламандския теоретик и композитор Johannes Tinctoris (ок. 1435-ок. 1511), от когото са достигнали до наши дни 12 музикално-теоретични трактата. *Terminorum musicae diffinitorium*, стойностен източник на информация за музиката през Ренесанса (вкл. музикални инструменти, нотация, изпълнителска практика), е написан вероятно около 1472-73. Преведен е на немски език през 1863, на френски през 1951 и на английски през 1964. Съдържа 299 дефиниции на термини, използвани по онова време в „musica plana“ и „musica mensurabilis“. За повече информация вж. статията на Н. Hüschen за Тинкторис в *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, 20 vol., ed. by St. Sadie, London, Macmillan Publishers Ltd, 1980/R1996, том 18, стр. 837-840.
- 2 *Clavis ad thesaurum magnæ artis musicae* (Прага, 1701) на чешкия лексикограф и органист Tomáš Baltazar Janovka (Thomas Baltasar Janowka, 1669-1741) - йезуитски монах, възпитаник на Карловия университет в Прага. Освен 20-те уводни страници, в следващите си 224 страници речникът на Яновка съдържа подредени азбучно около 170 терминологични статии с обширно изложение (много от тях са по същество трактати, съдържащи обяснения на голям брой други термини - например статията за *Tactus* с обем 50 страници, както и тези за *Tonus*, *Figuræ musicae* и др.). Ориентиран главно към изясняване на латински и италиански музикални термини, речникът на Яновка включва и малък брой немски и френски, както и два чешки термина. Вж. статията на J. Clapham и T. Volek в *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, 20 vol., ed. by St. Sadie, London, Macmillan Publishers Ltd, 1980/R1996, т. 9, стр. 501, както и следващата бележка. Дъо Бросар е посочил името на Тинкторис в Трета

латински). С *Речника* на дъо Бросар (1703) се слага началото на модерната лексикография в областта на музиката.

Името на Себастиан дъо Бросар за първи път чух в началните ми студентски години (1985–1987), в Държавната музикална академия „Проф. Панчо Владигеров“ – София. Проф. д.н. Димитър Христов (композитор, теоретик, педагог, издател, общественик) сподели веднъж, че една от мечтите му е някой да преведе на български език *Речника* на Себастиан дъо Бросар.

Духовник и музикант, изпълнител, композитор, теоретик, педагог, библиофил и библиограф, известен в историята най-вече като лексикограф, за своето време Себастиан дъо Бросар е един от най-големите ерудити в областта на музиката.

Постепенно Себастиан дъо Бросар, автор на различни и стойностни трудове, добива голям авторитет³ не само като ерудит в областта на музикалната история и теория⁴ (той е търсен арбитър!), но и като композитор (канен е да журира различни конкурси, както и да дава решаващата преценка по съдебни спорове, базирани на музикално-историческа и теоретична проблематика). За отбелязване е и фактът, че дъо Бросар има значим брой приживе издадени творби⁵. Автор на стойностно

част на Каталога на авторите в *Речника* си – автори, от които нищо не е чел – ergo не е виждал *речника* му, отпечатан 2 века порано. Съвременният му *речник* на Яновка (чийто име изобщо не споменава) вероятно не е получил голямо разпространение и също не е достигнал до дъо Бросар.

3 Още в 1691 и 1695 в „Предговора“ си към първия сборник арии и първата книга мотети на дъо Бросар, Балар го характеризира като музикант и автор „добре познат както в Париж, така и в Далечни страни“. Brossard, Y. de: *Sébastien de Brossard – théoricien et compositeur, encyclopédiste et maître de chapelle*, Paris, Picard, 1987, стр. 46.

4 Йоланда дъо Бросар подчертава изрично, че в своя *Трактат по хармония* (1722) Рамо цитира *Речника* на дъо Бросар цели 13 пъти (в сравнение упоменава, че Мерсен е цитиран само 2 пъти, а Декарт – 9), било за да цитира определена дефиниция или пример от *Речника*, било за да допълни или дискутира дадено обяснение (ibidem, стр. 48). Това сигурно е зарадало и поласкало вече стария дъо Бросар!

5 Сборници с арии, шансонци, мотети, меса, кантата, пиеси за лютня, сонати за 2 цигулки, виола и басо континуо. Anthony, J. R.: „Brossard, Sébastien de“, *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, 20 vol., ed. by St. Sadie, London, Macmillan Publishers Ltd, 1980/R1996. Издадените приживе творби на дъо Бросар са много повече от тези на по-известните по негово време френски композитори. Какво да кажем за Й. С. Бах...

творчество⁶, той е преработил и адаптирал за различни случаи и състави голям брой музикални творби на други композитори.

Дьо Бросар-музикантът е ключова фигура за всеки, който иска да разбере циркулацията на идеите в Европа от края на XVII век и началото на XVIII век и иска да научи пътищата на разпространение и на движение на тези творби, тяхното възприемане. Ключова фигура и за този, който търси реперите между големите естетически течения в епохата – например анализът на аранжировките на дьо Бросар е особено показателен за тези вкусове⁷.

Именно проф. Христов, с огромните си и разнообразни познания и интереси е знаел стойността на *Речника* на дьо Бросар, поради което изписал за библиотеката на ДМА два екземпляра от появилия се през 1965 репринт на второто издание от 1705⁸.

И така, многократно и настоятелни бяха подканите на проф. Христов към мен да направя този превод – и най-вече това да бъде превод с коментар. Начинание, което в онези години ми се струваше непреодолимо трудно – не само като време и усилия, но и като историко-теоретична подготовка извън рамките на „рутинното“ обучение на музиколога в ДМА (по същество – от времето на Й. С. Бах до първата половина на XX век).

Но животът поднася най-различни и непредвидими изненади. След като по стечение на обстоятелствата⁹ у мен се засили интересът към теорията и практиката на музиката от епохата на барока, се „сблъсках“ с необходимостта да ползвам многократно и задълбочено *Речника* на дьо Бросар. Подготвяйки се за майсторски клас по клавесин към Музикалната академия „Ото-

6 Меси, кантати, мотети, оратории, арии, инструментална музика и др., в което се убедих сам от 5-те тома негова музика, издадени от Центъра за барокова музика във Версай, от *Каталога* на неговата Колекция и от голям брой други източници. Вж. Приложение 1.

7 Duron, J.: *L'œuvre de Sébastien de Brossard (1655-1730). Catalogue thématique*, Éditions du Centre de Musique Baroque de Versailles, Éditions Klincksieck, 1995, стр. XXXIX.

8 „Речник по музика, съдържащ обяснение на най-употребяваните в музиката гръцки, латински, италиански и френски термини“, Париж, Балар, 1703, вж. достъпното факсимилно издание Brossard, S. de: *Dictionnaire (sic, Я. К.) de Musique, contenant une explication des Termes Grecs, Latins, Italiens, & François, les plus usitez dans la Musique*, seconde édition, 1705, R / Hilversum, Frits Knuf, 1965.

9 В това число и основаването през 1993 на Ансамбъл за барокова музика „Инвента“ – София.

рино Респизи“, проведен в Орвието (Италия) в 1995, проучвах трактатите на дьо Сен Ламбер, върху първия от тях защитих докторска дисертация, впоследствие и двата преведох и издадох¹⁰ богато анулирани – в хода на работата ползвах активно и постоянно *Речника* на дьо Бросар.

И така, повече от 15 години ползвам *Речника* на дьо Бросар като основен референтен източник: освен при работата си над трактатите на дьо Сен Ламбер, още при превода на трактата от Моцарт¹¹, при превода на трактата *Изкуството на контрапункта* на Царлино¹², при работата върху монографията *За Джозефо Царлино и Изкуството на контрапункта*¹³... Или ако обобщя: в работата си като музиколог почти постоянно

10 De Saint Lambert, M.: *Les Principes du Clavecin. Contenant une Explication exacte de tout ce qui concerne la Tablature & le Clavier. Avec des Remarques nécessaires pour l'intelligence de plusieurs difficultés de la musique. Le tout divisé par Chapitres selon l'ordre de matières.* A Paris, Chez Christophe Ballard, seul Imprimeur du Roy pour Musique, rue S. Jean de Beauvais, au Mont-Parnass. M. DCCII. Avec Privilège de Sa Majesté. /R Michel de Saint-Lambert, *Les Principes du Clavecin*, Minkoff Reprint, Genève, 1974; De Saint Lambert, M.: *Nouveau Traité de l'Accompagnement du Clavecin, de l'Orgue, et des Autres Instruments.* A Paris, Chez Christophe Ballard, seul Imprimeur du Roy pour Musique, rue S. Jean de Beauvais, au Mont-Parnass. M. DCCVII. Avec Privilège de Sa Majesté, R / Michel de Saint Lambert, *Nouveau Traité de l'Accompagnement du Clavecin, de l'Orgue, et des Autres Instruments*, Minkoff Reprint, Genève, 1974, вж. дьо Сен Ламбер: *Принципите на клавиесина* (Париж, 1702), *Нов трактат за аккомпаниментта на клавиесин, на орган и на други инструменти* (Париж, 1707), анулирани преводи Я. Конов. Конов, Я.: *Първият трактат по клавиесин – „Принципите на клавиесина“, дьо Сен Ламбер, Париж, 1702* – дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен доктор, София (1997), София, Музикално общество „Васил Стефанов“, 1998. Многобройните (близо 440) анулации на тези преводи и на дисертацията (345) не бяха самоцелни – те в най-голяма степен се породиха от проучването ми на голям брой източници с желанието да осветля явления и процеси като причина, същност и еволюция. Съществува хипотеза, че под името (псевдонима) дьо Сен Ламбер се прикрил кралският органист, клавиесинист и композитор на писани за тези инструменти Луи Маршан, вж. бел. S-76 към *Речника*.

11 Вж. Моцарт, В. А.: *Практически елементи на генералбаса*, анулиран превод Я. Конов, София, Музикално общество „Васил Стефанов“, 1999.

12 Вж. Царлино, Дж.: *Изкуството на контрапункта* (Книга III от четиритомния трактат *Le Istitutioni harmoniche*, Венеция, 1558)“, анулиран превод Я. Конов, София, Музикално общество „Васил Стефанов“, 2003, 374 стр.

13 Вж. Конов, Я.: *За Джозефо Царлино и Изкуството на контрапункта*, Музикално общество „Васил Стефанов“, София, 2004, 332 стр.

ползвам *Речника* на д-р Бросар.

Ето как се оказа естествено от няколко години да работя и върху превода на *Речника* на д-р Бросар.

Загълбочавайки се все повече и повече в написаното за живота и делото на д-р Бросар, разкривах много страни от неговата уникална личност, насочена, успоредно с работата му на духовник, към многообразието от дейности на призвания музикант: към композиция, музициране, преподаване, колекциониране и изучаване на манускрипти и издания на сакрална и светска музика, на музикално-исторически и музикално-теоретични трактати, както и в областта на лексикографията.

Оказа че, че *Речникът* на Себастиан д-р Бросар, на който авторът му дължи в най-голяма степен авторитета и известността си и приживе, и след смъртта си, е едно съвсем начално стъпало към изгубените впоследствие фундаментални трудове на д-р Бросар: *Dictionnaire des auteurs* (*Речник на авторите*) и *Dictionnaire dogmatique*¹⁴ (*Систематичен речник*), в това число и неговия голям *Traité général de la musique* (*Общ трактат за музиката*). Тези трудове¹⁵ биха го разкрили и като музикант-теоретик (дори и да е най-вече „приложен теоретик“), и като музикант-историк – в това число историк и на музикалната теория (една толкова модерна в наши дни дисциплина!). Естествено, трябва да се имат предвид и рамките, в които познанията в неговата епоха го затварят.

Личността и делото на Себастиан д-р Бросар ме развълнуваха дълбоко, а новите ми познания ме подтикнаха да потърся преценки и литература за него, с която да запозная читателя, излагайки я хронологично (макар и накратко). Защитих и голяма докторска дисертация на тази тема, в която представих и оригиналните си изследвания. С финансовата подкрепа на майка ми проф. д-р Тереза Джемилева, гмн, (за което и тук ѝ благодаря) си позволих библиофилското издание (в тираж само 50) *Лексикографско, историографско и библиографско наследство на Себастиан д-р Бросар (1655-1730) – духовник, музикант и ерудит* (София, Музикално общество „Васил Стефанов, 2008), което през 2009 завоюва наградата „Книга на годината 2008 – сектор История на музиката“

14 Вж. стр. 461, 468–470 и 556.

15 Чул съм от колега музиколог във Франция (специалист по барок) и хипотезата, че това са били само замисли на д-р Бросар – особено последният труд. Вж. началните страници на следващата част (466–).

на Секция Музиколози към Съюза на българските композитори. Считам за повече от необходимо за читателя на *Речника по музика* на д-р Бросар да се запознае възможно по-обстойно с епохата, историко-теоретичното наследство и личността на автора му. По тази причина включих към превода си на *Речника* и пълните си проучвания върху д-р Бросар и неговото историческо дело.

Въпреки всичко това, д-р Бросар е все още твърде неизвестен у нас, дори сред специалистите.

Ще си позволя тук да отбележа и това, че от 2006 работя върху много интересния за мен паралел между епохите, културите и личностите на Себастиан д-р Бросар (1655–1730) и Неофит Рилски (1793–1881): духовници, ерудити, книжовници, учители, просветители, музиканти, лексикографи... Събраните данни и осмислянето им съм изнесъл като мултимедийно представени лекции на различни форуми и оповестил в специализирания печат¹⁶. Надявам се един ден да издам и книга на тази тема.

*Явор Конов,
август 2010*

16 Конов, Я.: „Себастиан д-р Бросар (1655–1730) и Неофит Рилски (1793–1881): духовници, ерудити, книжовници, учители, просветители, музиканти, лексикографи“, *Българско музикознание*, София, Българска академия на науките, 2009, кн. 3–4, стр. 43–57.